

Dr. Jan Roubal a ochrana prírody (banskobystrické obdobie)

Július Burkovský

Spojová 13, 974 04 Banská Bystrica, e-mail: jburkovsky@centrum.sk

Abstrakt: Dr. Jan Roubal bol nielen popredným entomológom, vynikajúcim znalcom chrobákov (Coleoptera) a bzdôch (Heteroptera), ale aj všestranným prírodovedcom a zanieteným ochrancom prírody. V medzivojnovom období patrila medzi prvých štátnych konzervátorov ochrany prírodných pamiatok na Slovensku.

V období rokov 1919 – 1938 pôsobil v Banskej Bystrici ako riaditeľ Štátneho reformného dievčenského gymnázia. V roku 1927 tu inicioval založenie Spolku na ochranu prírody a proti týraniu zvierat, ktorý sa neskôr premenoval na Spolok pre okrášľovanie a ochranu domoviny, čiže Spolok okrášľovací a ochranný. Členmi tohto spolku boli aj významné osobnosti mesta, napríklad Terézia Vansová a Viliam Figuš Bystrý. Z rozsiahlej činnosti spolku možno spomenúť napríklad požiadavku na ochranu starých stromov na Urpíne (1929), snahu o záchranu aleje starých stromov na mestskej promenáde (1932), alebo upozornenie na zber a predaj vzácných rastlín ako aj otrhávanie vetvičiek tisu pred sviatkom zosnulých (1933).

Dr. Jana Roubala ako uznávanú vedeckú a ochranársku autoritu zainteresovali aj do mnohých nadregionálnych aktivít najmä pri koncipovaní návrhov chránených území (Nízke Tatry, Pieniny, Vysoké Tatry). Bol členom viacerých vedeckých spoločností v ČSR a v zahraničí. V roku 1938 musel opustiť Slovensko, v niektorých aktivitách však pokračoval aj v Čechách. V roku 1956 ho vyznamenali Radom práce. Za svoju záslužnú činnosť má trvalé miesto v galérii priekopníkov ochrany prírody na Slovensku.

Kľúčové slová: Dr. Jan Roubal, ochrana prírody, spolok, konzervátor, prírodné pamiatky

Už v minulosti viacerí prírodovedci inklinovali k ochrane prírody. Patril k nim aj Dr. Jan Roubal (obr. 1), ktorý už roku 1914 na piatom zjazde prírodospytco, lekárov a inžinierov v Prahe pozdvihol svoj hlas na ochranu prírody. Stal sa jedným z prvých štátnych konzervátorov ochrany prírodných pamiatok. Títo konzervátori v čase formujúcej sa inštitucionálnej ochrany pamiatok (vrátane prírodných) za prvej Československej republiky sa stali základným činiteľom pre ich vyhľadávanie a uplatňovanie praktickej ochrany.

V roku 1919 sa 39 ročný Dr. Jan Roubal, rodák z Chudeníc (16. 8. 1880) v okrese Klatovy, dostal do Banskej Bystrice, kde sa stal riaditeľom Štátneho reformovaného dievčenského gymnázia Karola Kuzmányho (obr. 2). Tu sa mu popri pedagogickej práci naskytla jedinečná príležitosť vykonávať entomologické výskumy a spoznávať ďalšie prírodné hodnoty nielen v bezprostrednom okolí Banskej Bystrice, ale prakticky aj na celom Slovensku. Nezabúdaj pritom ani na svoju ochranársku orientáciu, pre ktorú sa mu podarilo získať aj viaceré popredné osobnosti vtedajšej Banskej Bystrice, z najznámejších spomeňme aspoň spisovateľku Teréziu Vansovú a profesora Viliama Figuša.

Zásluhou Dr. Roubala v roku 1927 vznikol Spolok ochrancov prírody pre Banskú Bystricu a okolie. V novinovej správe zo 14. októbra 1927 týkajúcej sa pozvania na

spoločnú poradu za účelom založenia tohto spolku bolo uvedené: *Každému uvedomelému Slovákov by musí záležať na tom, aby krásy jeho domoviny poznal a ich chránil. Každý uvedomelý Slováč – tento Slovan srdca najmäkšieho, nedovolí v budúcnosti, aby jeho priateľ kôň, pes a druhé zvieratá boli trápené. Cesty k tomu ukazujú nám mnohé svetoznáme osoby ako Seton, Thoreau, Holuby, Kipling, Domin atď. Pevne dúfame, že Banská Bystrica ako srdce Slovenska nebude v týchto snahách medzi ostatnými, ale bude hľadiť byť medzi prvými.* Za prípravný výbor boli podpísaní: prezident sedrie Dr. Ostrica, finančný riaditeľ E. Vávra, riaditeľ gymnázia J. Roubal, riaditeľ meštianskej školy Pelikán, rektor Mesík, spisovateľka T. Vansová, senior Dr. J. Slávik, riaditeľ gymnázia J. Ulehla, ako aj profesori Kálal, V. Kmoníček, P. Styk a A. Skalák.

Dr. Jan Roubal

Roubal

Obr. 1. Dr. Jan Roubal (archív autora)

Zakladajúca schôdzka spolku Ochrancov prírody sa uskutočnila 19. októbra 1927 o siedmej hodine večer vo veľkej poradnej sieni Mestského domu v Banskej Bystrici za účasti 35 popredných činiteľov mesta. Na programe bol úvodný prejav známeho

milovníka prírody a osnovateľa myšlienky založenia spolku, riaditeľa gymnázia Karola Kuzmányho, Jana Roubala a za ním prejav riaditeľa meštianskej školy Pelikána o cieľoch spolku, nasledovalo prečítanie stanov spolku, debata, voľba funkcionárov spolku a voľné návrhy. Stanovy i funkcionári spolku boli zvolení jednohlasne. Predsedom spolku sa stal Jan Roubal (riaditeľ gymnázia), prvým podpredsedom Wunsch (riaditeľ filiálky Pražskej sporiteľne), druhým podpredsedom Renner (zlatník), jednatelom Jozef Riečan (jednatel Ligy lesnej múdrosti pre Slovensko), pokladníkom Macillis (riaditeľ filiálky Slovenskej banky) a revízormi Viliam Figuš (profesor) a Pelikán (riaditeľ meštianky). Vznikol tak prvý spolok ochrany prírody na Slovensku.

Obr. 2. Štátne reformované dievčenské gymnázium Karola Kuzmányho v čase pôsobenia Dr. Roubala (ex <<http://www.bbsoo.sk/maturitne-tabla-banskobystricky-ch-skol-z-30-40-rokov-20-storocia/>>)

O zakladajúcej schôdzi spolku ochrany prírody informovala aj miestna dobová tlač (Hronské noviny, Pohronský hlásnik). Pohronský hlásnik 10. novembra 1927 k tomu uviedol: *Z programovej reči predsedovej vynímame niekoľko myšlienok: V cudzine venuje sa už veľká pečlivosť ochrane prírody a jej pamiatok. Tam, kde zasahovala ľudská ruka násilne do prírodného vývoja, nezlepšila ho, lež pokazila. Amerika, Nemecko, Švajčiarsko, Nórsko, Dánsko a i. pochopili význam rezervácií (chránených území). U nás ešte vždy vidíme nivočiť staré pamätné stromy – nehovoriac o trápení koní pri doprave dreva a i. Treba nájsť kompromis medzi nevyhnutnými požiadavkami hospodárskymi a potrebou zachovať prírodnú krásu. Kedykoľvek človek porušil rovnováhu prírodných síl, zle obišiel; tak jednostranným hospodárstvom lesným sa rozmnožila v Čechách mníška a bola by znivočila všetky lesy; vyhubením dravcov vyhynie aj zverina – lebo dravci ako zdravotná polícia hubia slabé a choré zvery atď. Turistika hľadá na Sloven-*

sku krásu hôr – spolok Ochrana prírody snaží sa o zachovanie týchto hôr. Pán riaditeľ Pelikán vysvetlil cieľ Ligy lesnej múdrosti. Východisko z terajšej doby príliš materielne zaujatej a prepolitizovanej vidí len vo výchove človeka návratom k prírode; vniknúť do dielne prírody, nájsť potešenie v jej kráse a účelnosti, jej prispôbiť svoj život. Cestu nám ukazuje Thompson Seton, spisovateľ a umelec maliar; ta nás vedú aj Thoreau, Ruskin, k prostejšiemu životu. Príroda z nás vychováva ľudí myslivých, milujúcich a šetriacich jej krás, jej hôr, jej živočíchov. Túto úctu a lásku k prírode a človeku treba vštepiť do srdc mládeže. Užijme voľných chvíľ v prírode – odučí nás alkoholu aj nikotínu, naučí nás poctivosti a priamosti. „V knihách mluví jenom lidé, v přírodě však mluví Bůh“.

Výbor Spolku na ochranu prírody a proti týraniu zvierat v Hronských novinách z 2. decembra 1927 takto informoval verejnosť o svojej činnosti: V I. výborovej schôdzi 8. novembra t. r. definitívne bolo ustálené, že spolok okrem organizačného pripojenia bude mať s „Ligou lesnej múdrosti“ spoločné len to, čo je obsahom jedného jej smeru, t. j. ochranu prírodných pamiatok a krás a ochranu týraných zvierat. To bolo aj prijaté na valnom zhromaždení Ligy v Prahe koncom októbra t. r. Orgán Ligy „Vatra“ vyjde v budúcom čísle ako čisto slovenský sošit v osobitnej úprave zaplnený článkami popredných slovenských spisovateľov. – Požiadany bol referát ministerstva školstva a n. o., aby spisy T. Setona boli zariadené do knižníc stredoškolských a bude o to isté požiadany aj osvetový sbor. – Propagačná prednáška z nášho strediska (spr. mešť. šk. Pelikán a J. Riečan) bola vykonaná vo Zvolene 11. XI. t. r. Tí istí mali prednášku s projekciami o láske k prírode 14. XI. t. r. v našom mestskom biografe pre žiactvo meštianskej školy a pre školy stredné. Oduševnený priateľ ochrany prírody, p. zlatník Renner venoval spolku 100 Kč. Vďaka. – Výbor snažne prosí všetkých, ktorí sledujú počiatočnú našu činnosť, aby boli plne presvedčení, že snaha naša je diktovaná rovnako rozumom ako citom, lebo nič viac nechceme, len prebúdzajúť lásku k trpiacemu tvorstvu a zachovať pre ľudstvo to najkrajšie: kúšľok božskej nefalšovanej, voľnej prírody. Nechceme konkurovať so žiadnym druhým hnutím, s nijakým spolkom, naopak chceme im napomáhať a spoločne s nimi pracovať, milovníkovi prírody, turistovi chceme zachovať, nakoľko sa dá, krásu a pamiatky prírody odbornými methodami ochranárskymi. Mládež nehodláme snáď nejak fyzicky vychovávať, ale povzbudzujúť v nej záujem o neporušenú prírodu, chceme ju pripraviť pre druhé školy, napr. v YMCA, v telocvičných združeniach atď. Členovia platia iba 10 Kč ročne, prispievajúci 38 Kč.

Počiatočný názov „Spolku na ochranu prírody a proti týraniu zvierat“ sa zanedlho zmenil na „Spolok na ochranu prírody a okrašľovanie domova“, zjednodušene „Spolok okrašľovací a ochranný“. Spolok okrašľovací a ochranný v Banskej Bystrici bol mimoriadne aktívny s neuveriteľne rozsiahlou činnosťou zahŕňajúcou oblasť ochrany rastlín a zvierat, ochrany kultúrnych a prírodných pamiatok, zveľaďovania životného prostredia domova, normotvorby a v neposlednom rade aj oblasť výchovy k ochrane prírody. Iste bude zaujímavé uviesť argumentáciu spolku a reakcie zainteresovaných orgánov aspoň na niekoľkých konkrétnych príkladoch.

Dňa 21. novembra 1929 Spolok okrašľovací a ochranný v Banskej Bystrici adresoval Obecnému úradu v Banskej Bystrici nasledovný prípis podpísaný predsedom Roubalom a jednatelom Pelikánom: *Tak ako už viacej razy na jar a jaseň, započalo bohužiaľ aj tieto dni poľutovaniahodné odstraňovanie starých stromov z Urpína. Keď po katastro-*

fálnom znivočení chýrečného starého porostu proti Radvani bolo sľúbené, že už pozatým bude šetreno to, čo ešte ostalo, bola kultúrna verejnosť čiastočne uspokojená, ale nie je možné, aby naďalej ostatných niekoľko pamätných stromov na základe púheho názoru jednostranne vec posudzujúceho horára bolo odstraňované. Ako bolo pozorované, ide o staré stromy, alebo ešte dosť zdravé – a tých je škoda ako takových – ako aj stromy menej zdravé, alebo dútlavé – a tých treba bezpodmienečne šetriť, pretože sú ostatným útulkom spevného vtáctva, najosožnejších druhov, ktoré sú nivočením starých stromov vždy viac zatískané a z vlasti našej vyhánané. Na Urpíne sa ešte nosia niektoré druhy sôv, sýkor, sinica, dudok, d'atlovia etc., ale pre niekoľko Kč za drevo z tak zvaných chybných stromov majú byť – a už aj boli – títo osožní a zriedkaví vtáci vyhubení; fúr takého dreva sa údajne predáva za púhych 25 – 30 Kč a stačí, ako sami tí, čo stínačky pamiatnych stromov prevádzajú, vyprávajú, keď si hocokdo poznačí tzv. chybný strom, dostať na jeho znivočenie pouvoir horárov a starý, obyvateľstvom, turistami, milovníkmi prírody atď., zbožňovaný – čo by aj dutlavý, tým však zaujímavejší – strom, živiteľ toľkých nevinných tvorov, bez milosti a bez odborného zdania ľudí vyšších hodnôt estetických atď., je obetovaný za pár korún na zcela prozaický účel spálenia. Na to sú vedľa skromného nášho názoru hory pestované pre okurivové drevo. – Pretože otázne stínačky sa prevádzajú nad domčokom nad prechodom trati, tedy na terénu naprosto nie strmom, absolútne odpadá motív ohrožovania železničnej trati. – V záujme čisto nezištnom, kultúrnom, ethickom, estetickom, hygienickom a so zreteľom na turistický ruch nášho mesta, ktorého vzhľad po stránke prírodných krás aj tak čo deň je vždy menej romantický, pretože v ostatnom čase mizne jedon starý strom za druhým, konáme svoju povinnosť a žiadame, aby sa šetrilo to, čo príroda tvorila za sta rokov, aby pre efemérny osov niekoľkých korún a pre možnosť snád' poskytnúť dreva niekoľkým ľuďom, ktorí si môžu tak ako druhí zadovážiť okurivo riadnym spôsobom, nie za cenu ochudzenia krásnej prírody, majetku to všetkých, se neodstraňovali staré stromy a to nielen na Urpíne, ale nikde.

K tejto problematike pre Obecný úrad dňa 7. februára 1930 zaujal mestský lesný majster Ing. Štefan Gažo toto stanovisko: Ráčte na prípis Spolku okráslovaciemu a ochrannému sdeliť, že lesný úrad mesta Banskej Bystrice ani nezničí, ani neohrožuje les Urpínsky, keď tam s pádu na pád jednotlivé – verejnú premávku ohrožujúce – nahníle kusy povoľuje vybrať, pretože na nás stále nalieha v tomto ohľade správa št. železníc. Pri celom postupe nevedie nás lakomosť za ziskom pár korunovým, vydávame drevo takmer zdarma personálu železničnému, ktorý prevezme na seba aj riziko prípadného poškodenia na trati. Je fakt, že odstránením dúpných starých stromov ztrácajú útulok určité druhy vtákov, v tomto páde ale nemáme iného východiska. Ďalej mestský lesný úrad vyzýva pozornosť dotýčných pánov, aby špeciálne urpínsky porost si bedlive prehliadli a v tomto páde presvedčia sa, že na tých miestach, kde sa porost – následkom vyrúbania nahnílych stromov – preriedil, behom pár rokov utvorí sa veľmi hustý prirodzený podrast, ktorý je veľmi potrebný, aby mohol byť les tento stále obnovený. Dotýčný horár nie samovoľne, ale na základe jemu daných úprav účinkuje a tu musíme podotknúť, že dotýčný horár s horlivosťou pracuje na ukráslení Urpína. Čo sa týče tej výčitky, že aj v iných lesných častiach prestarlé stromy vytínáme, má tiež svoje odborné odôvodnenie, pretože snaha naša je z finančného ohľadu najcennejšie porosty vypesťovať, ovšem ponechávame aj mnoho a mnoho prestarlých stromov tam, kde je to prípustné.

Členovia spolku sa snažili aj o záchranu jelší pred výrubom pri vojenskej plavárni, ďalej na brehu Hrona pri Šalkovej, ako aj na Bystrickom potoku medzi Medeným Hámrom, Kostiviarskou a Harmancom, rovnako aj líp pri mestských kasárňach a na Kalvárii, či drevín v parku pri Bárczyho kaštieli v Radvani. Vhodným propagačným počínom bol článok „Ostatní mohykáni pri Banskej Bystrici“, v ktorom sa čitatelia miestnych novín v roku 1928 mohli dozvedieť o prastarých tisoch nad obcou Riečka.

Ochranou starých stromov i historického prostredia na vtedajšej obľúbenej „Promenáde“ bol motivovaný nasledovný prípis Spolku na ochranu prírody a okrašľovanie domova zo 6. októbra 1932 adresovaný Mestskému zastupiteľstvu v Banskej Bystrici: *Menovaný spolok mal 25. IX. t. r. riadnu výborovú schôdzu. Medzi iným bolo sdelené, že mestské zastupiteľstvo hodlá trvale ponechať zelinársky trh na „Promenáde“ pred bývalou gymnáziou. Čo viac, že sa na tomže mieste majú niektoré stromy odstrániť. Výbor spolku dovoľuje si upozorniť, že mesto premiestnením trhu nijak nezískalo na vzhľade, naopak mnoho stratilo, pretože malý park – uprostred mesta – bol vlastne týmto zrušený. Bolo by potrebné už aj v záujme cudzineckého ruchu, aby toto významnými historickými stavbami obkľúčené miesto čo najkrajšie a najpečlivejšie upraveno, ale tak, aby tým netrpel jeho starobylý ráz. Je to tak cenné zákutie, akým sa nemôže každé mesto pochľubiť. Zelinársky trh bol vraj preto preložený, pretože na starom mieste špatil vzhľad mesta. Spolok si dovoľuje upozorniť, že šiatre, trebárs v najfrekventovanejších častiach mesta, nie sú na škodu po stránke estetickej, naopak zvyšujú jeho zaujímavosť. Mesto Praha má svoj chýrny „Ovocný trh“ uprostred mesta. Chýrni maliari ho často vyhľadávajú pre jeho zaujímavý vzhľad. Taktiež Brno má na námestí krásnu, historicky cennú kašnu, okolo ktorej je tiež zelinársky trh. Spolok tedy v záujme mesta si dovoľuje navrhnúť, aby trh bol preložený na predošlé miesto a „Malý park“ i okolie „Nemeckého kostola“ upravené, aby sa nedotýkalo estetického vkusu ani domácich obyvateľov, ani cudzincov, ktorí práve v týchto miestach sa najčastejšie obrátia. Zároveň si dovoľuje prosieť, aby žiadon zo stromov v týchto miestach nebol odstránený, ak sa nechce škodiť starej a dobrej povesti mesta a mešťanov po stránke estetickej.*

Spolok do tejto veci už v predstihu zainteresoval aj Štátny referát na ochranu pamiatok na Slovensku v Bratislave, s ktorým úzko spolupracoval, a ktorý v dôsledku toho 10. septembra 1932 zasiela nasledovný prípis podpísaný Dr. Janom Hofmanom na Notársky úrad v Banskej Bystrici: *Podpísaný úrad konstatoval, že vo verejnosti sa vyprávajú informácie, ako by tamojšia mestská správa chystala sa vytínať aleju na mieste bývalej mestskej priekopy pri mestskom kostole – tesne pri starom zámku. Referát upozorňuje, že táto aleja jednako sama má cenu ako prírodná pamiatka a tiež má zvláštnu hodnotu v susedstve oboch kostolov a zvyškov mestského opevnenia. Aleju preto tunajší úrad chráni. Referát vyslovuje dôveru, že pripomenuté chýry nedotýkajú sa oficiálneho plánu a že aleja nebude žiadnym spôsobom od tamojšej mestskej správy poškodená.*

Starosta mesta 18. septembra 1932 požiadal technického radcu mesta o vyjadrenie či pri upravení promenády alebo z inej príležitosti sa mienia vyrúbať nejaké stromy pri kostole. Technický radca vo svojom vyjadrení z 21. septembra 1932 uviedol: *Oznamujem, že o celej veci nemám žiadneho vedomia. Pri prehliadke, konanej p. Starostom na promenáde v záležitosti umiestnenia bulharských šiatrov, bolo celkom súkromne medzi nami rečeno, že stromy na promenáde sú veľmi špatné, príliš husto sadené a bolo by účelné ich trochu vyriediť. Nič ďalej sa nestalo. – Že odkiaľ sa už dozvedel referát o tomto*

rozhovore, je vskutku podivuhodné. Ďalej bolo by na mieste raz už rozriešiť túto otázku, nakoľko môže mať referát práva zasiahnúť do vlastníctva súkromného a obmedzovať ho titulom ochrany akýchsi pamiatok!

Záverečné stanovisko mesta v tejto veci z 11. októbra 1932 podpísané starostom Michalom Samuhelom a adresované k rukám p. riad. Roubala znelo: *Odvolaávajú sa na Váš prípis zo dňa 6. X. 1932 uctive Vám sdeľujem, že mesto na takzvanej promenáde pri farskom kostole nezamýšľa žiaden strom odstrániť. Zeleninárske búdky dľa uzavretia mestskej rady z horného námestia musely byť odstránené, pretože to okrase mesta neo-sožilo ba úpravu mesta špatilo. Búdky na promenáde sú tak upravené, že nemôžu rušiť dobrý výhľad na naše hradné budovy.*

Napriek uvedeným snahám spolku o zachovanie promenády s alejou starých stromov a všetkým ubezpečeniam o ich ponechaní, už o necelých 10 rokov bolo všetko inak, pretože ich úplne zlikvidovali a na tomto mieste postavili novú mestskú tržnicu, ktorú v hornej časti od kostola oddeľoval len malý parčík.

Príspevkom spolku pre propagáciu ochrany kultúrno-historických pamiatok v meste bolo aj iniciovanie zaujímavej prednášky „Ktoré pamiatky treba chrániť v Banskej Bystrici?“, ktorú predniesol v roku 1935 prof. A. Filip. Mala široký ohlas a následne bola uverejnená v novinách Pohronský hlásnik. Členovia spolku tiež pozorne sledovali reštaurátorské práce nemeckého kostola i evanjelického chrámu a zúčastňovali sa aj na príslušných odborných poradách.

Ochranu rastlínstva v činnosti spolku možno dokumentovať napríklad prípisom z 18. marca 1933, v ktorom spolok upozornil na zber a trhovú predaj zriedkavých druhov rastlín (jelení jazyk, poniklec slovenský, kýčelnica žľaznatá, črievičník papučkový, vstavače, lykovce). Uviedli, že *sa nielenže surovo zbierajú, vytrhávajú aj s koreňmi a cibulkami, ale aj vo veľkom predávajú, niekedy až remeselne ženami špecialistkami.* Ďalším prípisom zo 14. októbra 1933 upozornil spolok na každoročne sa opakujúci nešvár otrhávania vetvičiek tisiny a listov jelenieho jazyka na výzdobu hrobov pred sviatkom zosnulých. Požadoval zákaz ich predaja na trhu a prísne potrestanie týchto priestupkov. Listy boli pridelené na Mestské lesné oddelenie, ktoré vydalo pokyn pre mestských horárov aby intenzívne kontrolovali zbery rastlín, zamedzovali ich predaj a prísne stíhali páchatel'ov takýchto lesných priestupkov. Pozornosť spolku sa pritom zameriavala nielen na ochranu vzácných rastlinných druhov, ale aj bežnejších druhov (scila, veternica, šafran a pod.).

Pod ochranou zvierat sa rozumelo najmä zamedzenie ich týrania, ktoré bolo v tom čase bežné aj v samotnej Banskej Bystrici, dokonca i na verejných priestranstvách. K takýmto pretrvávajúcim stredovekým praktikám patrilo napríklad zabíjanie lastovičiek priamo na námestí, hrdúsenie psov, týranie koní pri doprave dreva a iných tovarov, rozrezávanie žiab za živa pre získanie stehienok, ktoré boli k dostaniu i na mestskej tržnici, nehumánne zaobchádzanie s dobytkom a hydinou, lapanie zveri do drôtených osídiel a želez atď. Snaha o eliminovanie takýchto nešvárov viedla zakladateľov spolku už pri voľbe prvotného názvu „Spolok na ochranu prírody a proti týraniu zvierat“. Činnosť spolku sa v tomto smere zameriavala predovšetkým na formu propagačno-výchovnú. Boli to prednášky a články v novinách (napr. Zo života včiel, Motýle a ochrana prírody, Majte súcit s vtáčikmi, Chráňte krtince, a i.), vydávanie a rozširovanie ochranárskych

letáčikov (napr. „O čo prosí kôň“) ako aj iné podujatia. Keďže starší zákon proti týraniu zvierat z roku 1897 bol prakticky neúčinný, Mestská rada Banskej Bystrice vydala príkaz, ktorý zakazoval týranie zvierat, ale jeho uplatňovanie bolo stále problematické, preto osvetová činnosť spolku bola nevyhnutná. Pozornosti spolku neunikla ani ochrana niektorých zriedkavých poľovných druhov zveri (napr. v roku 1937 na podnet Spolku na ochranu prírody a okrášľovanie domova v Banskej Bystrici bol riešený zástrel orla volavého v Heľpe), ale ani problematika rybolovu.

Na výborových schôdzach spolku sa často prerokovávali opatrenia na zlepšenie estetickej a hygienickej stránky života obyvateľov mesta. Poukazovali na nevkusne osvetlený Urpín, neestetickú úpravu niektorých priestorov či na rušivý vplyv plagátových plôch a reklám. Pozoruhodným počinom bolo vypísanie súťaže na kvetinovú výzdobu okien mestských budov.

Aktivita spolku sa prejavovala aj v normotvornej oblasti. Pripomienkovali osnovu loveckého zákona a práve na ich podnet ministerská rada zahrnula do pripravovaného zákona o ochrane týraných zvierat aj ochranu viacerých voľne žijúcich živočíchov. V normotvornej oblasti sa angažoval najmä Dr. Roubal, a to už pred založením spolku, keď v roku 1920 vypracoval „Návrh zákonov na ochranu prírodných pamiatok na Slovensku“ a v tom istom roku aj návrh na zriadenie prírodnej rezervácie v Nízkych Tatrách. V roku 1936 vydalo Riaditeľstvo štátnych lesov a statkov v Banskej Bystrici informačnú brožúrku „Ochrana prírody v Nízkych Tatrách“, autormi ktorej boli doc. Dr. Pavel Sillinger a Dr. Jan Roubal.

Veľmi dôležitou bola aj propagačno-výchovná činnosť spolku v rámci ktorej rôznymi prednáškami, besedami alebo novinovými článkami sa snažili prebúdzat záujem verejnosti a najmä mládeže o prírodné hodnoty a krásy prírody vrátane nutnosti ich ochrany. Lektori boli buď z vlastných radov, alebo z Bratislavy. Jednatel' spolku vypracoval námet na školský film „Příroda a člověk“, ktorý mal informovať o základných otázkach ochrany prírody. Zaujímavý bol návrh na vypísanie súťaže pre banskobystričné školy o najlepší príspevok o krásach našej prírody a potrebe ich ochrany. Propagačno-výchovnú oblasť spolku môžeme ilustrovať napríklad touto informáciou, uverejnenou v dobovej tlači (Naše noviny) z roku 1937 pod názvom „Zo spolku na ochranu prírody a okrášľovanie domova“: *Po ustálení termínu valného zhromaždenia spolku na deň 24. marca o 20 hodine v YMCA, prerokovalo sa nebezpečenie vyplývajúce z enormného rúbania lesov najmä na Podkarpatskej Rusi. Pomerov tohto odlesňovania si všímajú aj za hranicami ako vidieť z článku „Varovný hlas“ v Lidových novinách zo dňa 2. II. 1937; pri medzinárodnom lesníckom kongrese v Budapešti ríšsky správca Horthy prejavil obavu, že naše hospodárenie s lesmi pri hornom toku riek ohrozuje hory aj doliny a spôsobuje zväčšovanie nebezpečných povodní v maďarskej nížine. Cez výstražné memento najpovolanejších činiteľov, lesných inžinierov, ktorí upozorňujú na nebezpečenie odlesňovania Karpát – obdoby mississipskej pohromy u nás – rúbanie lesov pokračuje. Ochrana týraných koní, hydiny a zvierat na trhu atď., bola ďalším bodom programu. O pomoc opäť požiadal spolok Mestský a Okresný úrad. Okrem časopisov „Krása nášeho domova“ a „Okrašľovací rádce“ odberá spolok nový časopis „Naši prírodou“, ktorý má prístupnou formou informovať o živote v prírode a tým približovať túto človekovi.*

Na spoluprácu Spolku na ochranu prírody a okrášľovanie domova s Klubom československých turistov (KČST) nasvedčuje skutočnosť, že ochranárske požiadavky boli

heslovite zahrnuté do stanov KČST a v tomto duchu sa niesli aj prednášky kurzu sprievodcov v Banskej Bystrici. Dr. Roubal vypracoval „Náčrtok botanicko zoológický“ pre publikáciu „Sprievodca po Banskej Bystrici a Horehroní“, ktorú vydal Banskobystrický odbor KČST v roku 1928.

Na základe výzvy Okresného úradu v Banskej Bystrici z 15. júla 1931 nahlásil spolok 22. júla 1931 tomuto úradu aktuálny stav svojich hlavných funkcionárov v nasledovnom zložení: *Predseda Jan Roubal riaditeľ gymnázia, miestopredseda Dr. Ján Ostrica prezident Krajského súdu a jednatel'a spolok na tento čas nemá.*

Spolok vzhľadom na svoj veľký kultúrny význam sa obracia na Mestskú radu Banskej Bystrice 12. novembra 1936 týmto prípisom: *Na výborovej schôdzi Spolku na ochranu prírody a okrášľovanie domova v B. Bystrici došiel výbor spolku k presvedčeniu, že mestská rada mesta B. Bystrice dosiaľ nezaznačila náš spolok do soznamu kultúrnych spolkov pri meste. Že tak ešte neurobila, usudzuje výbor spolku dľa toho, že nebol prizvaný k tým akciám, ku ktorým sú zvané spolky iné. Podotýkame, že náš spolok je prvým toho druhu na Slovensku, exponentom najväčšieho sdruženia pre ochranu pamiatok a prírody v republike, informatívnym orgánom Referátu na ochranu prírody v Bratislave v otázkach ochrany prírody a podpory cudzineckého ruchu, a požíva zvláštnej priazne Ministerstva školstva a nár. osvety v Prahe. Len mimochodom podotýkame, že ochrannárske spolky v iných mestách sú mestskými radami veľmi vážene aj v prípadoch, kedy sa spolok ani zďaleka nemôže vykázať činnosťou tak rozsiahlou a hodnotnou ako spolok náš. Konštatujeme, že členovia nášho spolku boli a sú exponovaní na riešení otázok významu celoštátneho, že pre vysoké kvality boli traja vymenovaní Ministerstvom štátnymi konzervátormi, a pod. Pre prípad, že by na tom mala mestská rada banskobystrická záujem, hlásime soznam členov výboru: predseda riad. Roubal; I. miestopredseda prez. kraj. súdu Dr. Ostrica; II. miestopredseda riad. Pelikán; jednatel' prof. O. Tichý; pokladník odb. uč. Murgaš. Ad informandum: členom výboru je tiež hl. notár Ján Lukovský, čestnou členkou pani Terézia Vansová, zakladajúcim členom bývalý starosta rektor Mesík atď.*

Mestský osvetový sbor na požiadanie Mestského úradu v Banskej Bystrici sa k požiadavke Spolku na ochranu prírody a okrášľovanie domova 30. novembra 1936 vyjadril takto: *Menovaný spolok, ako spolok iste veľkého kultúrneho dosahu, tvorí s ostatnými spolkami, úradmi a ústavmi Mestský osvetový sbor v Banskej Bystrici a je teda tiež v našom sezname zapísaný. Doporučujeme preto, aby bol zapísaný tiež aj v sozname kultúrnych spolkov pri mestskom úrade v našom meste. Údaje v spise uvedené sú správne a odôvodnené.*

Schôdze spolku sa konávali buď na školách alebo v priestoroch YMCA, prípadne v malej dvorane Národného domu. O zániku spolku nie sú údaje, pravdepodobne však súviseli s nedobrovoľným odchodom Dr. Jana Roubala zo Slovenska do Čiech v roku 1938: Po štvrtstoročnej pauze sa od roku 1964 stal nástupcom tohto spolku Zbor ochrancov prírody, ktorý sa v roku 1969 zmenil na Slovenský zväz ochrancov prírody a ten od roku 1975 na Slovenský zväz ochrancov prírody a krajiny. V súčasnosti v meste pôsobí Banskobystrický spolok okrášľovací a ochranný.

Dr. Jan Roubal bol členom viacerých domácich i zahraničných vedeckých spoločností a kultúrnych združení. Ako uznávanú vedeckú autoritu ho zapájali aj do rôznych nadre-

gionálnych, až celoslovensky významných odborných aktivít. V období okupácie Čiech a Moravy Dr. Roubal pôsobil až do dôchodku v roku 1940 v Prahe ako riaditeľ gymnázia na Vinohradoch. Stal sa aj externým spolupracovníkom Ministerstva poľnohospodárstva a lesníctva v oblasti ochrany prírody a krajiny. Bol tiež členom Komisie pre ochranu prírody pri I. odbore Českej akadémie technickej. Po oslobodení sa stal konzervátorom Ministerstva školstva a osvetu pre ochranu prírody v troch okresoch. V roku 1956 jeho celoživotnú záslužnú činnosť ocenili štátnym vyznamenaním Rad práce. Zomrel 23. októbra 1971 v Prahe vo veku 91 rokov. V úmrtnom oznámení bolo výstižne uvedené, že: *...zasvätil celý svoj život štúdiu a ochrane prírody, ktorú nadovšetko miloval, a o osud ktorej sa v dnešnom pretechnizovanom svete úzkostlivo obával.*

Banskobystrické obdobie činnosti Dr. Roubala možno považovať za najplodnejšiu etapu jeho života tak po stránke vedeckej, organizačnej, ako aj ochranárskej, a preto sa táto významná osobnosť nachádza na čestnom mieste v galérii priekopníkov ochrany prírody nielen v samotnej Banskej Bystrici, ale aj na celom Slovensku.

Literatúra

1. Anonym, 1937: Zo spolku na ochranu prírody a okrášľovanie domova v Banskej Bystrici. Naše noviny, Banská Bystrica.
2. Anonym, 1997: Prvý Spolok ochrany prírody vznikol už pred 70 rokmi. Smer dnes, Banská Bystrica, 22. 10. 1997.
3. Burkovský J., 1998: K histórii prvého spolku ochrany prírody na Slovensku. Enviromagazín, Slovenská agentúra životného prostredia Banská Bystrica, 1: 16-17.
4. Burkovský J., 2005: Ochrana prírody v činnosti spolkov. Ochrana prírody Slovenska, Štátna ochrana prírody SR, 3: 2-3.
5. Burkovský J. & Bacúr J., 2009: Lesy v hĺbinách času. In Mikovič F. (ed.): Lesy mesta Banská Bystrica (História a súčasnosť), Mestské lesy s. r. o. Banská Bystrica, str. 152.
6. Burkovský J. & Franc V., 2005: Dr. Jan Roubal – pedagóg, popredný entomológ a ochranca prírody. Bystrický Permon, Banská Bystrica, 1: 10.
7. Jozefík M., 1998: Prvý spolok ochrany prírody na Slovensku. (Vytiahnuté z depozitára) Večerník, Banská Bystrica, 1998, str. 3, 5.
8. Jozefík M., 1998: Pred sedemdesiatimi rokmi vznikol v Banskej Bystrici prvý spolok ochrany prírody na Slovensku. Okresné noviny, Banská Bystrica, 6: 15-16.
9. Redakcia, 1927: Ochrana prírody. Pohronský hlásnik, Banská Bystrica, 10. 11. 1927.
10. Riečan J., 1927: Pozvanie. Hronské noviny, Banská Bystrica, 14. 10. 1927.
11. Riečan J., 1927: K oboznámeniu širokej verejnosti mesta Banská Bystrica a okolia. Hronské noviny, Banská Bystrica, 4. 11. 1927
12. Stockman V., 2010: Kto je kto v ochrane prírody Slovenska II. (Roubal Jan, prof., Dr.) Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, Liptovský Mikuláš, str. 257.
13. Štátny archív v Banskej Bystrici, pobočka Banská Bystrica: Archívny fond – Lesné oddelenie Mestského úradu (1922 – 1945).
14. Vido J., 1991: Jan Roubal (1880 – 1971) veľký ochranca prírody (Galéria priekopníkov ochrany prírody). Chránené územia Slovenska, Obzor Bratislava pre Ústredie štátnej ochrany prírody Liptovský Mikuláš, 16: 69-70.
15. Výbor, 1927: Zo spolku na ochranu prírody a proti týraniu zvierat. Hronské noviny, Banská Bystrica, 2. 12. 1927.